

דף סד

'כגון שהיה לו חולה בתוך ביתו ושחט אמו ביום הכפורים'. לאו דוקא, הוא הדין אם שחט באיסור – אלא כל שאפשר להעמיד בהתר עדיף יותר (ריטב"א).

'אמרי במערבא דחייתו לצוק זו היא שחיטתו'. בספר מנחת חינוך (נב, טז) נקט שזהו דבר שבסברה, שהדחייה באה במקום השחיטה, וכמאמר חז"ל באגדה (בראשית רבה מד) ומה איכפת לו להקב"ה בין שוחט מהצואר לשוחט מהעורף – לא ניתנו המצוות אלא לצרף בהן הבריות. וכאן שמצוותו בדחיה, הרי כמוה כשחיטה. ולפי סברה זו רצה לומר כמו כן בשור הנסקל, כיון שמצוה לסקלו – הרי הסקילה כשחיטה (וע' גם ב'זבח תודה' שצדד לומר ש'דחייתו היא שחיטתו' היא סברה פשוטה ואין צורך במקור מיוחד על כך.

נראה שהמנחת-חינוך הולך לשחיטתו, שבמקום אחר (קפו, י בקומץ המנחה) צדד לומר שאיברי שיער המשתלח מותרים אף באכילה שהרי דחייתו כשחיטתו, וכמו מליקת עוף בקדשים. ואולם אחרונים נקטו שבאכילה ודאי אסור, שאין שייך לענין זה להחשיב כשחיטה ממש. ע' שפת אמת סו; אבי עזרי שאה"ט ב, י ועוד).

ואולם הריטב"א כתב "דחייתו לצוק זו היא שחיטתו – פירוש דהכי גמרי לה" – משמע לכאורה שזו הלכה מיוחדת ולא מצד סברה בעלמא. ואם כן אפשר שלא נאמרה בכל מצוה.

ולענין עגלה ערופה כבר נשאו ונתנו התוס' בדבר בכמה מקומות, האם אומרים 'עריפתה זוהי שחיטתה', ונחלקו אחרונים במסקנת שיטתם, האם להשוות עריפת עגלה לדחיית השעיר אם לאו – ע"ע בספר הישר לרבנו תם תש"ו נא נב; אחיעזר י"ד ז וח"ג נא, ב, פ, ב; אבי עזרי תנינא שאה"ט ב, י; בית ישי קטז הערה ו.

רב סבר בעלי חיים אינן נידחין... היינו טעמא דרב, דיליף מבעל מום עובר... בטעם הדבר, נראה מדברי המאירי (בהדושו לקדושין ז): לפי שבעלי חיים לא נחלטה קדושתם שהרי אפשר להם לצאת לחולין על ידי פדיון אם יפול בהם מום, לכך אין קדושתם חמורה כל כך לחול עליהם תורת דיחוי. ויש להקשות לפי זה הלא לעופות אין פדיון (כבמנחות קא. ועוד), והרי מבואר (בנבחים עג): דלמאן דאמר אין דיחוי בבע"ח – הוא הדין בעופות.

ובספר זרע אברהם (לגר"מ זעמבא הי"ד. כ, כח) באר הטעם, לפי שלא חלה קדושת קרבן אלא בשעת שחיטתו, הגם שהוא קדוש קדושת הגוף עוד קודם לכן. וענינו של פסול דיחוי אינו פסול הגוף לעצם הקדושה, אלא רק פסול ב'תורת הקרבה' שלו, לכן פסול זה אינו חל כל עוד לא חלה קדושת הקרבן. ומזה הוציא שכל מקום שאין הדיחוי נוגע לקדושת קרבן – אף מחיים יש דיחוי.

וע' גם בספר אבן האול מעה"ק טו, ד. ולפי סברא זו יש להוכיח ששעיר המשתלח יש בו תורת 'קרבן' (כפי המובא לעיל בשם הגר"ח ס), שהרי משמע בסוגיא שנידון דיחוי בבע"ח אמור גם בשעיר המשתלח, וכן מפורש בתו"י – ואם לא היה בו תורת קרבן, הלא אין ענין דיחוי בשעיר המשתלח שייך לדין דיחוי בבע"ח האמור בשאר קרבנות שכל ענינו הוא פסול בתורת הקרבה. וע' משנה למלך סופ"י מהלכות טומאת צרעת.

ונראה מכל לשונות הגמרא והמפרשים שדין הוא שבעל-חיים לא חל פסול 'דיחוי', שאין חלים על דבר חי אלא פסולים הבאים מחמת מום או מחמת עבירה, אבל לא פסול טומאה וכדו', והוא הדין פסול 'דיחוי' לא חל לדעה אחת בבע"ח. 'ואף שאין לנו לעניות דעתנו הסבר מספיק לקרב הדברים אל השכל, אבל כל המעיין בצדק יראה שאי אפשר להוציא כל לשונות חז"ל מפשוטן...' (האריך בכל זה בשבט הלוי ח"ו קונטרס הקדשים ח, ה. וע"ע בדבר שמואל פסחים צח).

'ההוא בהם בעיניהו הוא דלא מירצו הא על ידי תערובות מירצו, כדתנן...' ונצרך למעטו מן הכתוב [והרי מדין תורה בטלו בעלי מומים ברוב, ואף שאין עולים מבטלים זה את זה הלא בעלי מומין לאו 'עולין' הם] – לומר שאפילו נתערב אחד באחד שאין כאן תורת ביטול ברוב, גזרת הכתוב היא להכשירם (עפ"י תוס' זבחים עד. ד"ה רב; ריטב"א ועוד).

אם ננקוט ספקא דאורייתא לקולא מהתורה, אין צורך בלימוד מהכתוב להתיר בתערובת חד בחד אם קרב אחד מהם, אך אם שניהם לפנינו הרי איקבע איסורא וצריך לימוד להתיר. ומרש"י משמע שגם כשקרב אחד הוצרכנו להתר מהכתוב – משמע ששיטתו (כדעת הרשב"א והר"ן) ספקא דאורייתא לחומרא מהתורה (עפ"י חדושי בית יוסף למסכת קדושין, נדפס בסוף השו"ת לאבן העזר). וכן יש שדייקן מדברי רש"י בחולין כב סע"ב ומעוד מקומות – ע' מהרי"ט יו"ד ח"ב ס"א; הל' בכורות למהריט"א פ"ה מב; שב שמעתא א.ה. וע"ע בשו"ת ר"י מסלוצק לו ד"ה וראיתי.

מהתורה אברי בעלי מומין שנתערבו – יש להקריבם ואסור להלינם משום בל תותירו (עתוס' בפסחים עא ובזבח תודה), אלא שמדרבנן אסור הדבר וצריך להשאירם שייפסלו [מלבד אם כבר קרב אחד מהאברים לרבי אליעזר, התירו חכמים להקריב השאר]. ויש כח ביד חכמים לעקור דבר מהתורה ב'שב ואל תעשה'. וכיו"ב יש במנחות יד: שגזרו חכמים במחשבת חצי מתיר אטו מתיר שלם. וכן מצינו שם מו: שמשום גזרה דרבנן מלינים הלחם לצאת לבית השריפה. וראה דוגמאות נוספות ביוסף דעת פסחים עה:

'דילמא שאני התם דבעידנא דאתחזי קמייתא לא אתחזי בתרייתא' – אבל כאן – כתב רש"י – מדובר [גם] שמת חברו לפני מתן דמים, הלכך לא היה ראוי להשחט עד לאחר שהביאו שנים והגרילו. והרש"ש כתב לפרש גם אם נעמיד שמת לאחר מתן דם והיה ראוי להישחט באותה שעה, אך כיון שמת חברו נדחה זה, ולא חזר ונראה עד לאחר שהביאו שנים והגרילו ואז כבר עומד השני עמו.

דף סה

'קסבר רבי יהודה חובות של שנה זו קריבות לשנה הבאה. איתיביה אביי, פר ושעיר של יום הכפורים שאבדו והפריש אחרים תחתיהן... כולן ימותו דברי רבי יהודה' – ומדוע לא ייקרבו לשנה הבאה?

ואם תאמר מה מקשה, הלא כך קבלו בהלכה שחטאת שנתכפרו בעליה דינה למיתה? ויש לומר מסתמא לא אמרה הלכה במיתה אלא כשאין תקנה אחרת להקריבה בדומה לחטאת יחיד שאי אפשר להקריבה על חטא אחר, הלכך אם חובות שנה זו קריבות לשנה הבאה, לא היה דינם במיתה (ריטב"א).

(ע"ב) 'קרבנות צבור קא אמרת, שאני קרבנות צבור כדרבי טבי אמר רבי יאשיה... חדש והבא לי קרבן מתרומה חדשה' – ושאמר רבי יהודה בשקלים עולים להם לשנה הבאה, לא שיניחום עם אותם של שנה שעברה, כי אז אי אפשר ליקח בהם קרבנות ציבור לשנה הבאה, אלא יניחום לשנה הבאה עם השקלים החדשים ונפטרו הבעלים בכך. ואפילו נתנום בלשכה של שנה זו, לא פשעו הבעלים בכך ופטורים לשנה אחרת (עפ"י תורא"ש וע' תו"י ד"ה קרבנות).

משמע לכאורה שהשוקל פעמיים מחצית השקל בשנה אחת, נפטר מחיובו לשנה הבאה [ואף על פי ששקלו לא נתנם אלא לקרבנות שנה אחת]. וכן הובא בשם חקרי לב (או"ח קלא) להוכיח מסוגיתנו.

אך נראה לחלק בין כשהבעלים תרמו כמה שקלים באותה שנה, שהואיל והמצוה היא ליתן בכל שנה ושנה (כלשון הרמב"ם ריש

ה. קדשי בדיק הבית, אף על פי שקרויים 'קרבן' (ונקרב את קרבן ה' איש אשר מצא כלי זהב...), אין חייבים עליהם משום 'שחוטי חוץ' (ואל פתח אהל מועד לא הביאו – יצאו אלו שאינם עתידים לבוא אל פתח אהל מועד).

ו. פרת חטאת שהקריבה בחוץ – פטור משום שחוטי חוץ. (משום שאינה מעותרת לבוא פתח אהל מועד. ואם תמציי לומר שנחשבת ראויה לכך כיון שכתוב בה והזה אל נכח פני אהל מועד – אינה מיוחדת לה'. עתוס').

דפים סג – סד

קז. א. האם שעיר המשתלח כשר לבוא מחוסר זמן?

ב. האם שעיר המשתלח כשר כשהוא בעל מום?

ג. האם שעיר המשתלח כשר כשאינו ראוי לשם?

ד. האם שייך איסור 'אותו ואת בנו' בדהיית שעיר המשתלח?

א. שעיר המשתלח מחוסר זמן – פסול, כגון פחות מבין שמונה או ששחט את אמו בו ביום [ואף לדעות אחרות באופנים שאין צריך שיהא ראוי לשם – נתרבה לפסול מחוסר-זמן מלה'].
ב. בספר מנחת חינוך נקט שהמגריל על מחוסר זמן עובר בעשה של הקדשת מחוסר-זמן, הן כלפי שעיר הפנימי (רצג, ג), הן כלפי שעיר המשתלח (שם ז).

נראה שהולך לשיטתו (רפה, ד) שההגדרה נחשבת פעולת הקדשה. ואמנם הדעות חלוקות בזה (ע' חזו"א תמורה לא, ה; דובב מישרים ח"ג קד).
ו. לענין ההקדשה גופא נקט המג"ח בפשיטות שעובר, וכשם שהמקדיש שעיר בעל מום משמע בתמורה (ו: ברש"י ותוס') שעובר משום מקדיש בעלי מומין, וכן נקט המג"ח (רפה, ב) וע' בסמוך. ומשמע שאין צריך לימוד מיוחד על כך אלא נכלל בריבוי שלמדנו לפסול שעיר בעל מום, ואם כן מסתבר שהוא הדין לענין מחוסר זמן.

ב. בעל מום פסול לשעיר המשתלח (ואשה לא תתנו מהם על המזבח לה' – לרבות שעיר המשתלח).

א. כאמור, המקדיש שעיר המשתלח בעל-מום [כגון שהומם השעיר לאחר הגרלה וחיללו על שעיר בעל מום] עובר ב'לאו'. ואולם הרמב"ם השמיט זאת (ע' חדושים ובאורים תמורה ו שצדד לפרש שלמסקנת הסוגיא אין עוברים. וע"ע בשפת אמת שם לענין ההגדרה בבעל מום).

וכן נראה שבדחייתו מן הצוק עוברים משום לאו דשחיטת בעלי מומים לקרבן (עפ"י מנחת חינוך רפט, א. וכן משמע בשיטתו"ק תמורה ו שבשילוח השעיר עובר משום בל תקריבו. וכ"מ מרש"י ותוס' שם כפי מה שפירש בשפ"א דבריהם).

ב. המנחת-חינוך (רפ, ה-ו) נסתפק בטריפה או מחוסר אבר בפנים – האם כשר לשעיר המשתלח, או שמא פסול כבשאר קרבנות מפני שאינו בכלל 'תמים יהיה', [הגם שאינו בכלל 'בעל מום'].

ג. אין הגורל קובע אלא בראוי לשם. ולדעת רבי שמעון שאם מת אחד מהם מביא חברו שלא בהגדרה, הרי שבאופן זה אין צריך שיהא ראוי לשם. וכן באופן שהומם לאחר שהגריל וחיללו על אחר, שאין צריך להגריל עליו – אין בו דין שיהא ראוי לשם (רבינא).

א. כבר נתבאר שאין נפקותא בדין זה של 'ראוי לשם' לענין חלות ההגדרה, לא לענין בעל מום ולא לענין מחוסר זמן, כי פסולים אלו נאמרו בשעיר המשתלח גם אם אין צריך שיהא ראוי

לשם. אך אפשר שיש נפקותא לענין טריפה או חסרון אבר פנימי שיתכן ואינם פסולים בשעיר המשתלח כנ"ל אלא משום שצריך שיהא ראוי לשם.
 ב. הרמב"ם השמיט דין זה, ששעיר המשתלח שהומם מביא אחר ללא הגרלה. וצע"ג בהשמטתו (מנחת חינוך רפה, ב). ויש מי שכתב שדין זה שנוי במחלוקת רבינא ורבא, ולרבא צריך הגרלה בכל אופן כי עיקר ההגרלה נצרכת לשעת השילוח, הלכך אין די בהגרלה של הקודם (עפ"י בית זבול ח"א יט, ד).
 וכן העירו על השמטת הרמב"ם שאין הגורל קובע אלא בראוי לשם.

ד. רבא אמר שאיסור 'אותו ואת בנו' שייך בשעיר המשתלח, שאם שחט אמו בו ביום [כגון לחולה] אסור לשלח את בנה לעזאזל שדחייתו זו היא שחיטתו [ובאופן זה נאסר למצוותו גם משום 'מחוסר זמן'].
 א. יש סוברים שכלל זה, 'דחייתו זו היא שחיטתו', אינו מוסכם על דעת כל התנאים (עתו"י ותורא"ש).

והרמב"ם לא כתב שלוקה משום 'אותו ואת בנו' בדחיית השעיר. ותמה על כך המנחת-חינוך (קפה, י; רצד, ב). ויש אומרים לפי שאין מפורש בגמרא שלוקים אלא שפסול משום 'מחוסר זמן' לכך גם הרמב"ם לא פירש הדבר. ובאבי עזרי (שאה"ט ב, י) כתב שאין חייבים על דחיית השעיר משום איסור אותו ואת בנו מפני שאין זו שחיטה ממש [תדע], שהכל מודים שלא הותר השעיר באכילה לאחר שנשתלח]. לא אמרו אלא לענין שנחשב 'מחוסר זמן' בשחיטת אמו, כי רק לגבי דיני קדשים נחשבת דחייתו כשחיטה.

ובמנחת-חינוך (רצד, ב) נסתפק לומר שאין לוקים משום 'אותו ואת בנו' אלא כשדחה תחילה את השעיר ואחר כך שחט את אמו אבל לא להפך, שהרי מיד כששחט לאמו נעשה השעיר 'מחוסר זמן' ונפסל ממצוותו, ודחייתו שלאחר מכן אינה אלא כשאר מעקר ומנחה שאינו חייב בהם משום 'אותו ואת בנו'.

ב. איברי שעיר המשתלח אינם מטמאים טומאת נבלות – אם משום שדחייתו הריהי כשחיטתו (עפ"י מנחת חינוך קסא, י; קפה, י), אם משום שכפרה כתובה בו, וכמליקת עוף קדשים או עריפת עגלה ערופה (ע' אחיעזר ח"ב ז, ג וח"ג נא, ב; הר צבי זכאים ע; אבי עזרי הל' שאר אבות הטומאות (תנינא) ב, י).

דף סד

קח. מה דרשו בסוגיא מהכתוב כי משחתם בהם מום כס האמור בקרבנות בעלי מומים?

כי משחתם בהם מום כס – מום כס לא ירצו, הא עבר מומם – ירצו. מכאן לבעל מום שעבר מומו שכשר להקרבה.

אין חילוק אם עבר המום מאליו או על ידי מעשה האדם, בכל אופן כשר (עפ"י תוס' ישנים; מהרי"ט אלגזי הל' בכורות ו, נג [וכ"מ מדין חתיכת יבלת לבהמה להכשירה להקרבה. ועתוס' בכורות לח: לד.]. וע"ע בשו"ת אחיעזר ח"ב לה).

רבי יוחנן דרש מבהם – רק הם בלבד, כלומר בעלי מומין, כשעבר מומם ירצו, הא שאר דחויים הואיל ונדחו יידחו. מכאן שיש תורת 'דיחוי' בבעלי חיים.

וסובר רבי יוחנן שגם מי שלא היה נראה להקרבה מעולם, יש בו תורת דיחוי; בעלי מומין בלבד, בין שהיה המום מאז ומעולם בין שהומם אחר שנראה להקרבה, כשעבר מומם ירצו, הא שאר דחויים בין שהיו דחויים מעיקרא בין שנראו ונדחו – יידחו (עפ"י תוס' ישנים).

רב חולק [וסובר אין דיחוי בבעלי חיים] ואינו דורש כן אלא ממעט מבהם – דוקא כשהם עומדים בעינם, הא נתערבו אברי בעלי מומים בתמימים – ירצו מדין תורה [וכרבי אליעזר שאמר אם הוקרב אחד מן התערובת – יעלו כולם על המזבח, כי תולים לקולא שזה שהוקרב היה הבעל-מום – שהרי מדין תורה אין איסור בתערובת. ואפשר אף לחכמים שאוסרים, אינם אוסרים אלא מדרבנן. תוס'. ויש אומרים שלדעת חכמים בברייתא (בזבחים עז), אין התר מהתורה על ידי תערובת. ע' בראשונים ובחזושי הנצי"ב כאן; קרן אורה שם]. רבי יוחנן גם הוא מודה לדין זה, ודורשו מיתור' בם – בהם'. ואילו רב אינו דורש יתור זה. גם אם נתערב אחד באחד שאין 'רוב' לבטלו, נתרבה מגורת הכתוב להכשיר (עפ"י ראשונים).

דפים סד – טה

קט. א. מת אחד מן השעירים – מה יעשו?

ב. נשפך דם שעיר הפנימי קודם שנתנו ממנו לכפר – מה יעשו?

א. מת אחד מן השעירים; –

אם עד שלא הגריל מת – יקח זוג לשני.

יש אומרים שאם עדיין לא לקחו שעיר-חיצון, השעיר הנותר בחיים יעשוהו בחוץ, ויביאו זוג נוסף ויגרילו – כדי לקיים מצות לקיחה כאחת (עפ"י תוס' ישנים ותורא"ש). ויש חולקים (ריטב"א ועוד).

אם משהגריל מת – יביא זוג אחר ויגריל עליו. לדברי רב, וכן דייק רבא מתנא קמא דמתניתין, יקריב את השעיר הנשאר מהזוג הראשון, ומהזוג השני ישלים את החסר שמת; אם היה של שם, אומר: זה שעלה עליו הגורל לשם יתקיים תחתיו. ואם של עזאזל מת, יאמר: זה שעלה עליו הגורל לעזאזל יתקיים תחתיו. [ופרשו שזה כדעת רבי יוסי שמצוה בראשון, אבל לחכמים – מה שירצה יעשה, יכול להקריב מהזוג הראשון או מהשני]. והשעיר הנותר בזוג השני – ירעה עד שיסתאב וימכר ויפלו דמיו לנדבה [שאינן חטאת ציבור מתה. וכדברי רבי אליעזר ורבי שמעון – דלא כרבי יהודה].

לדברי רבי יוחנן, וכן סיעוהו מהברייתא, השעיר שנשאר מהזוג הראשון ירעה (לתנא קמא) או ימות (לרבי יהודה), והזוג השני ייקרב וישתלח [שסבר רבי יוחנן בכל מקום בעלי חיים נידחים הלכך נדחה הראשון במיתת בן זוגו. ובברייתא דרשו זאת מיעמד חי – ולא שכבר עמד, כלומר עמידה אחת ולא שתיים. ופרשו בתוס' שתנא דברייתא סובר בע"ח אינם נדחים ורק כאן גילה הכתוב להקריב את השני]. מבואר בגמרא שלא אמר רב דבריו אלא לתנא קמא, אבל רבי יהודה סובר יישפך דמו של ראשון, ויקריב מהזוג השני – שיש דיחוי בבעלי חיים. [ומאידך, רבי שמעון סובר בעלי חיים אינם נדחים. עפ"י פסחים צח. כפרש"י].

הרמב"ם פסק כרב וכפי המדויק ממשנתנו, ששני שבזוג ראשון יקרב ושני שבזוג שני ירעה, שבעלי חיים אינם נידחים (הל' עבודת יוהכ"פ ה, טו; מעה"ק טו, ד; פסוה"מ ו, א יז; ג, כג; שגגות ג, ח. ואע"פ שפסק הרמב"ם גבי פסח כחכמים שאיזה שירצה יקריב ודלא כרבי יוסי, כאן פסק שהראשון יקרב. ע' בנושאי כליו ובשו"ת חכם צבי (מה) ובשפת אמת).

[לענין מפריש נקבה לפסחו או לעולה ולאשם, פסק הרמב"ם (קרבן פסח ד, ד; פסוה"מ ד, יז; תמורה ד, ד) שהולד נדחה. ויש לבאר שבוה שונה לפי שהדיחוי הוא בגוף הקדושה, ובוה אף בבעלי חיים יש דיחוי. לא כן במת אחד מן השעירים או בבהמה של שותפים שהקדיש האחד חציה – אין דיחוי בגוף הקדושה – באלו פסק שאין דיחוי בבע"ח. עפ"י אבי עזרי (תנינא) מעה"ק טו, ד. וע' לח"מ פסוה"מ ג, כד].